

1 Tertulliani De Paenitentia

1, [1] Paenitentiam hoc genus homines quod et ipsi retro
fuimus, caeci sine domini lumine, natura tenus norunt pas-
sionem animi quandam esse quae obveniat de offensa sen-
5 tentiae prioris. [2] Ceterum a ratione eius tantum absunt
quantum ab ipso rationis auctore. Quippe res dei ratio quia
deus omnium conditor nihil non ratione providit disposuit
ordinavit nihilque non ratione tractari intellegique voluit.
[3] Igitur ignorantes quique deum rem quoque eius ignorent
10 necesse est quia nullius omnino thesaurus extraneis patet.
Itaque universam vitae conversationem sine gubernaculo ra-
tionis transfretantes imminentem saeculo procellam evitare non
norunt. [4] Quam autem in paenitentiae actu inrationabiliter

1. 3 *cf.* Ps. 145, 8; Es. 42, 6; 49, 6; Matth. 9, 27-30

p141 deversentur, vel uno isto satis erit expedire cum illam etiam
15 in bonis factis suis adhibent. Paenitet fidei amoris simplicitatis
liberalitatis patientiae misericordiae: [5] prout quid in in-
gratiam cecidit, semetipsos execrantur quia benefecerint,
eamque maxime paenitentiae speciem quae optimis operibus
inrogatur in corde figunt meminisse curantes ne quid boni
20 rursus praesent. Contra paenitentiae malorum levius incu-
bant: denique facilius per eandem delinquant quam per
eandem recte faciunt.

2, [1] Quodsi dei ac per hoc rationis quoque compotes
agerent, merita primo paenitentiae expenderent nec umquam
5 eam ad augmentum perversae emendationis adhiberent; mo-
dum denique paenitendi temperarent quia et delinquendi
tenerent, timentes dominum scilicet. [2] Sed ubi metus nullus,
emendatio proinde nulla; ubi emendatio nulla, paenitentia
necessario vana, quia caret fructu suo cui eam deus seuit, id

2. 7 *cf.* II Cor. 7, 10

p142 est hominis salute. [3] Nam deus post tot ac tanta delicta hu-
manae temeritatis a principe generis Adam auspicata, post
10 damnatum hominem cum saeculi dote, post eiectionem paradiso
mortique subiectum, cum rursus ad suam misericordiam
maturuisset, iam inde in semetipso paenitentiam dedicavit,
rescissa sententia irarum pristinorum ignoscere pactus operi
et imagini suae. [4] Itaque et populum sibi congregavit et
15 multis bonitatis suae largitionibus fovit et ingratisimum
totiens expertus, ad paenitentiam semper hortatus ei prae-
dicandae universorum prophetarum emisit ora: mox gratiam
pollicitus quam in extremitatibus temporum per spiritum
suum universo orbi inluminaturus esset, praeire intinctionem
20 paenitentiae iussit, si, quos per gratiam vocaret ad promissi-
onem semini Abraham destinata, per paenitentiae sub-
signationem ante componeret. [5] Non tacet Iohannes
paenitentiam innotescens dicens: iam enim salus nationibus ad-
propinquabat, dominus scilicet adferens secundum dei pro-

10 *cf.* Gen. 3, 17. 23 13 *cf.* Gen. 9, 8-11 14 *cf.* Gen. 1, 26
18 *ad rem cf.* Ioe 3, 1 — 2, *ad verba* I Petr. 1, 20 19 *cf.* Marc. 1, 4.

p143: 25 missum. [6] Cui praeministrum paenitentiam destinaret pur-
gandis mentibus praepositam, uti, quidquid error vetus in-
quinasset, quidquid in corde hominis ignorantia contaminas-
set, id paenitentia averrens et eradens et foras abiciens mun-
dam pectoris domum superventuro spiritui sancto paret
30 quo se ille cum caelestibus bonis libens inferat.
[7] Horum bonorum unus est titulus, salus hominis cri-
minum pristinorum abolitione praemissa; haec paenitentiae
causa, haec opera, negotium divinae misericordiae curans,
quod homini proficit, deo servit. [8] Ceterum ratio eius, quam
35 cognito domino discimus, certam formam tenet, ne bonis um-
quam factis cogitatisve quasi violenta aliqua manus iniciatur.
[9] Deus enim reprobationem bonorum ratam non habet utpote
suorum: quorum cum auctor et defensor sit, necesse est
proinde et acceptator; si acceptator, etiam remunerator.
40 [10] Viderit ergo ingratis hominum, si etiam bonis factis
paenitentiam cogit; viderit et gratia, si captatio eius ad
benefaciendum incitamento est: terrena et mortalis utraque.
[11] Quantulum enim compendii, si grato benefeceris, vel dis-

29 cf. Matth. 12, 44

p144 pendii, si ingratis? Bonum factum deum habet debitorem,
45 sicuti et malum, quia iudex omnis remunerator est causae.
[12] At cum iudex deus iustitiae carissimae sibi exigendae
tuendaeque praesideat et in eam omnem summam disciplinae
suae sanciat, dubitandum est, sicut in universis actibus nostris,
ita in paenitentiae quoque causa iustitiam deo praestandam
50 esse? Quod quidem ita impleri licebit, si peccatis solum-
modo adhibeatur. [13] Porro peccatum nisi malum factum dici
non meretur nec quisquam benefaciendo delinquit. [14] Quodsi
non delinquit, cur paenitentiam invadit delinquentium pri-
vatum? Cur malitiae officium bonitati suae inponit? Ita
55 evenit ut, cum aliquid ubi non oportet adhibeatur, illic ubi
oportet neglegatur.

3, [1] Quorum ergo paenitentia iusta et debita videatur,
id est quae delicto deputanda sint, locus quidem expostulat
denotare, sed otiosum videri potest. [2] Domino enim cognito
5 ultro spiritus a suo auctore respectus emergit ad notitiam
veritatis et admissus ad dominica praecepta ex ipsis statim
eruditur id peccato deputandum, a quo deus arceat: quoniam,
cum deum grande quid boni constet esse, utique bono nisi

p145 malum non displiceret, quod inter contraria sibi nulla ami-
citia est. [3] Praestringere tamen non pigebit delictorum quae-
10 dam esse carnalia, id est corporalia, quaedam vero spiritalia
— nam cum ex hac duplicis substantiae egregatione con-
fectus homo sit, non aliunde delinquit quam unde constat —;
[4] sed non eo inter se differunt, quod corpus et spiritus duo
sunt, atquin eo magis paria sunt, quia duo unum efficiunt,
15 ne quis pro diversitate materiarum peccata earum discernat
ut alterum altero levius aut gravius existimet. [5] Siquidem
et caro et spiritus dei res, alia manu eius expressa, alia ad-
flatu [eius] consummata; cum ergo ex pari ad dominum per-

tineant, quodcumque eorum deliquerit ex pari dominum
20 offendit. [6] An tu discernas actus carnis et spiritus, quorum
et in vita et in morte et in resurrectione tantum communi-
onis atque consortii est, ut pariter tunc aut in vitam aut in
iudicium suscitentur, quia scilicet pariter aut deliquerint
aut innocenter egerint?
25 [7] Hoc eo praemisimus ut non minorem alteri quam
utrique parti, si quid deliquerit, paenitentiae necessitatem
intellegamus inpendere; communis reatus amborum est, com-
munis et iudex, deus scilicet: communis igitur et paenitentiae

3. 17 *cf.* Gen. 2, 7

p146 medella. [8] Exinde spiritalia et corporalia nominantur, quod
30 delictum omne aut agitur aut cogitatur, ut corporale sit quod
in facto est quia factum ut corpus et videri et contingi habet,
spiritalis vero quod in animo est quia ut spiritus neque videtur
neque tenetur. [9] Per quod ostenditur non facti solum, verum
et voluntatis delicta vitanda et paenitentia purganda esse.
35 Neque enim, si mediocritas humana facti solummodo iudicat
quia voluntatis latebris par non est, idcirco [etiam] crimina
eius etiam sub deo neglegamus. [10] Deus in omnia sufficit;
nihil a conspectu eius remotum unde omnino delinquitur;
quia non ignorat, nec omittit quominus in iudicium decernat:
40 dissimulator et praevaricator perspicaciae suae non est!
[11] Quid quod voluntas facti origo est? Viderint enim,
si qua casui aut necessitati aut ignorantiae imputantur, quibus
exceptis iam non nisi voluntate delinquitur. [12] Cum ergo
facti origo sit, non tanto potior ad poenam est quanto princi-
45 palis ad culpam? Qua ne tunc quidem liberatur cum aliqua
difficultas perpetracionem eius intercipit: ipsa enim sibi
imputatur nec excusari poterit per illam perficiendi infeli-
citatem, operata quod suum fuerat. [13] Denique dominus

p147 quemadmodum se adiectionem legi superstruere demonstrat
50 nisi et voluntatis interdicendo delicta? Cum adulterum non
eum solum definit qui comminus in alienum matrimonium
cecidisset, verum etiam illum qui ad spectus concupiscentia
contaminasset. [14] Adeo quod prohibetur administrare, satis
periculose animus sibi repraesentat et temere per voluntatem
55 expungit effectum. Cuius voluntatis cum vis tanta sit ut nos
solatio sui saturans pro facto cedat, pro facto ergo plectetur.
[15] Vanissimum est dicere: 'volui nec tamen feci'; atquin
perficere debes quia vis, aut nec velle quia nec perficis.
[16] Sed ipse conscientiae tuae confessionem pronuntias, nam
60 si bonum concupisceres, perficere gestisses; porro si ut
malum non perficis, nec concupiscere debueras: quaqua te
constitueris, crimini adstringeris qua aut malum volueris aut
bonum non adimpleveris!

4, [1] Omnibus ergo delictis seu carne seu spiritu, seu facto
seu voluntate commissis qui poenam per iudicium destinavit,
idem et veniam per paenitentiam spondit dicens ad po-

49 *cf.* Matth. 5, 17 51 *cf.* Matth. 5, 27-28

p148 pulum: paenitere et salvum faciam te. [2] Et rursus: vivo,
5 inquit, dicit dominus et paenitentiam malo quam mor-
tem. Ergo paenitentia vita est, quae praeponitur morti. Eam tu

peccator, mei similis — immo me minor: ego enim praestantiam in delictis meam agnosco — ita invade, ita amplexare ut naufragus alicuius tabulae fidem. [3] Haec te peccatorum
10 fluctibus mersum prolevabit et in portum divinae clementiae protelabit. Rape occasionem inopinatae felicitatis, ut ille tu nihil quondam penes dominum nisi stilla situlae et areae pulvis et vasculum figuli arbor exinde fias, illa arbor quae penes
15 aquas seritur et in foliis perennat et tempore suo fructus agit, quae non ignem, non securem videbit. [4] Paeniteat errorum reperta veritate, paeniteat amasse quae deus non amat, quando ne nos quidem ipsi servulis nostris ea, quibus offendimur, nosse permittimus: obsequi enim ratio in similitudine animorum constituta est.

4. 4 Ez. 18, 32 5 Ez. 33, 11 8 cf. I Tim. 1, 15 12 cf. Es. 40, 15 13 cf. Os. 13, 3 cf. Hier. 18, 6. 19, 11; Rom. 9, 21 14 cf. Ps. 1, 3 15 cf. Matth. 3, 10

p149 : 20 [5] De bono paenitentiae enumerando diffusa et per hoc magno eloquio committenda materia est: nos vero pro nostris angustiis unum inculcamus, bonum atque optimum esse quod deus praecipit. [6] Audaciam existimo de bono divini praecepti disputare; neque enim quia bonum est, idcirco auscultare
25 debemus, sed quia deus praecepit: ad exhibitionem obsequii prior est maiestas divinae potestatis, prior est auctoritas imperantis quam utilitas servientis. [7] 'Bonum est paenitere an non?' Quid revolvis? deus praecepit! Atenim ille non praecepit tantum, sed etiam hortatur; invitat praemio: salute;
30 iurans etiam, vivo dicens cupit credi sibi. [8] O beatos nos quorum causa deus iurat; o miserrimos si nec iuranti domino credimus! Quod iterum deus tantopere commendat, quod etiam humano more sub deieratione testatur, summa utique gravitate et adgredi et custodire debemus, ut in adseveratione

30 Ez. 33, 11

p150 : 35 divinae gratiae permanentes in fructu quoque eius et emolumento proinde perseverare possimus.

5, [1] Hoc enim dico, paenitentiam, quae per dei gratiam ostensa et indicta nobis in gratiam nos domino revocat, semel cognitam atque susceptam numquam posthac iteratione
5 delicti resignari oportere. [2] Iam quidem nullum ignorantiae praetextum patrocinator tibi, quod domino adgnito praeceptisque eius admissis, denique paenitentia delictorum functus, rursus te in delicta restituis. [3] Ita in quantum ab ignorantia segregaris, in tantum contumaciae adglutinaris;
10 nam si idcirco te deliquisse paenituerat quia dominum cooperas timere, cur quod metus gratia gessisti rescindere maluisti nisi quia metuere desisti? [4] Neque enim timorem alia res quam contumacia subvertit. Cum autem etiam ignorantes dominum nulla exceptio tueatur a poena, quia deum in aperto
15 constitutum et vel ex ipsis caelestibus bonis comprehensibilem ignorari non licet, quanto cognitum despici periculosum est? [5] Despiciat porro qui, bonorum ac malorum intellectum ab

5. 14 cf. Ps. 18, 2. Rom. 1, 19-20

p151 illo consecutus, quod intellegit fugiendum quodque iam fugit
resumens intellectui suo id est dei dono contumeliam facit:
respuit datorem, cum datum deserit; negat beneficium, cum
20 beneficium non honorat! [6] Quemadmodum ei potest placere
cuius munus sibi displicet? Ita in dominum non modo con-
tumax sed etiam ingratus apparet.

[7] Ceterum non leviter in dominum peccat qui, cum
aemulo eius diabolo paenitentia sua renuntiasset et hoc
25 nomine illum domino subiecisset, rursus eundem regressu
suo erigit et exultationem eius semetipsum facit, ut denuo
malus recuperata praeda sua adversus dominum gaudeat.

[8] Nonne — quod dicere quoque periculosum est, sed ad
aedificationem proferendum [est] — diabolus domino prae-
30 pones? Comparationem enim videtur egisse, qui utrumque
cognoverit, et iudicato pronuntiasse eum meliorem, cuius
se rursus esse maluerit! [9] Ita qui per delictorum paenitentiam
instituerat domino satisfacere, diabolo per aliam paenitentiae
paenitentiam satisfaciet eritque tanto magis perosus deo
35 quanto aemulo eius acceptus.

p152 [10] Sed aiunt quidam satis dominum habere, si corde et
animo suscipiatur, licet actu minus fiat; itaque se salvo metu
et fide peccare, hoc est salva castitate matrimonia violare,
salva pietate parenti venenum temperare. [11] Sic ergo et ipsi
40 salva venia in gehennam detrudentur, dum salvo metu pec-
cant. [12] Pro mirum exemplum perversitatis: quia timent delin-
quunt; opinor non delinquent, si non timerent! [13] Igitur
qui deum nolet offensum, nec revereatur omnino, si timor
offendendi patrocinium est! Sed ista ingenia de semine hy-
45 pocritarum pullulare consuerunt, quorum individua cum dia-
bolo amicitia est, quorum paenitentia numquam fidelis.

6, [1] Quidquid ergo mediocritas nostra ad paenitentiam
semel capessendam et perpetuo continendam suggerere conata
est, omnes quidem debitos domino spectat ut omnes salutis in
5 promerendo deo petitores, sed praecipue novitiorum istis in-
minet, qui cum maxime incipiunt divinis sermonibus aures
rigare quique ut catuli infantiae adhuc recentis necdum per-
fectis luminibus incerta reptant et dicunt quidem pristinis
renuntiare et paenitentiam adsumunt, sed includere eam

p153 negligunt. [2] Interpellat enim illos ad desiderandum ex pris-
10 tinis aliquid ipse finis desiderandi, velut poma, cum iam in
acorem vel amaritudinem senescere incipiunt, ex parte aliqua
tamen adhuc ipsi gratiae suae adulantur.

[3] Omne praeterea cunctationis et tergiversationis erga
paenitentiam vitium praesumptio intinctionis inportat. Certi
15 enim indubitatae veniae delictorum medium tempus interim
furantur et commeatum sibi faciunt delinquendi quam eru-
ditionem non delinquendi. [4] Quam porro ineptum, quam
(perversum), paenitentiam non adimplere et veniam delicto-
rum sustinere, hoc est pretium non exhibere et ad mercem
20 manum emittere! Hoc enim pretio dominus veniam addicere
instituit, hac paenitentiae compensatione redimendam pro-
ponit inpunitatem. [5] Si ergo qui venditant prius nummum
quo paciscuntur examinant, ne scalptus ne versus ne adulter,

p154 non etiam dominum credimus paenitentiae probationem prius
25 inire tantam nobis mercedem, perennis scilicet vitae, conces-
surum ?

[6] 'Sed differamus tantisper paenitentiae veritatem: tunc

opinor emendatos licebit, cum absolvimur'. Nullo pacto, sed cum pendente venia poena prospicitur, cum adhuc liberari
 30 non meremur, ut possimus mereri, cum deus comminatur, non cum ignoscit. [7] Quis enim servus, posteaquam libertate mutatus est, furta sua et fugas sibi inputat? quis miles, postquam castris suis emissus est, pro notis suis satagit?
 [8] Peccator ante veniam deflare se debet, quia tempus paenitentiae idem quod periculi et timoris. [9] Neque ego renuo
 35 divinum beneficium, id est abolitionem delictorum, inituris aquam omnimodo salvum esse; sed ut eo pervenire contingat elaborandum est. Quis enim tibi tam infidae paenitentiae viro asperginem unam cuiuslibet aquae commodabit? [10] Furto
 40 quidem adgredi et praepositum huius rei adseverationibus tuis circumduci facile est: sed deus thesauro suo providet, nec sinet obrepere indignos. Quid denique ait? Nihil oc-

6. 41 *cf.* Matth. 13, 44 42 Matth. 10, 26. Luc. 8, 17

p155 cultum quod non revelabitur: quantascumque tenebras factis tuis superstruxeris, deus lumen est!
 45 [11] Quidam autem sic opinantur, quasi deus necesse habeat praestare etiam indignis quod spondit, et liberalitatem eius faciunt servitutem. [12] Quodsi necessitate nobis symbolum mortis indulget, ergo invitus facit; quis autem promittit permansurum et quod tribuerit invitus? [13] Non enim
 50 multi postea excidunt? non a multis donum illud auferetur? Hi sunt scilicet qui obrepunt, qui paenitentiae fidem adgressi super harenas domum ruituram conlocant!
 [14] Nemo ergo sibi aduletur quia inter auditorum tirocinia deputatur, quasi eo etiam nunc sibi delinquere liceat:
 55 dominum simul cognoveris timeas, simul inspexeris reverearis! [15] Ceterum quid te cognovisse interest, cum isdem incubas quibus retro ignarus? Quid autem te a perfecto servo dei separat? An alius est intinctis Christus, alius audienti-

44 *cf.* I Ioh. 1, 5 48 *cf.* Rom, 6, 5 ap. Tert. De carn. res. 47 (97, 7)
 52 *cf.* Matth. 7, 26

p156 bus? [16] Num alia spes uel merces, alia formido iudicii,
 60 alia necessitas paenitentiae? Lavacrum illud obsignatio est fidei, quae fides a paenitentiae fide incipitur et commendatur. [17] Non ideo abluimur ut delinquere desinamus, sed quia desiimus, quoniam iam corde loti sumus: haec enim prima audientis intinctio est. Metus integer exinde quod dominum
 65 senserit; fides sana conscientia semel paenitentiam amplexata! [18] Ceterum si ab aquis peccare desistimus, necessitate, non sponte, innocentiam induimus. Quis ergo in bonitate praecellens? cui non licet aut cui displicet malo esse? qui iubetur an qui delectatur a crimine vacare? [19] Ergo nec a furto
 70 manus avertamus, nisi claustrorum durtia repugnet, nec oculos a stupri concupiscentiis refrenemus, nisi a custodibus corporum obstructi, si nemo domino debitus delinquere desinet nisi intinctione alligatus. [20] Quodsi qui ita senserit, nescio an intinctus magis contristetur quod peccare desierit,

p157 : 75 quam laetetur quod evaserit! Itaque audientes optare intinctionem, non praesumere oportet. [21] Qui enim optat, honorat; qui praesumit, superbit; in illo verecundia, in isto autem petulantia apparet; ille satagit, hic negligit; ille emere cupit, at hic ut debitum sibi repromittit; ille sumit, hic

80 invadit. [22] Quem censeas digniorem nisi emendatiorem?
quem emendatiorem nisi timidiorem et idcirco vera paeni-
tentia functum ? timuit enim adhuc delinquere, ne non merere-
tur accipere. [23] At ille praesumptor cum sibi repromitteret,
securus scilicet, timere non potuit: sic nec paenitentiam
85 implevit, quia instrumento paenitentiae, id est metu, caruit.
[24] Praesumptio inverecundiae portio est: inflat petiorem,
despiciat datorem; itaque decipit nonnumquam. Ante enim
quam debeat repromittit, quo semper is qui est praesta-
turus offenditur.

7, [1] Hucusque, Christe domine, de paenitentiae disci-
plina servis tuis dicere vel audire contingat, quousque etiam
5 delinquere non oportet et audientibus: vel nihil iam de pae-
nitentia noverint, nihil eius requirant. [2] Piget secundae,
immo iam ultimae spei subtexere mentionem, ne retractantes
de residuo auxilio paenitendi spatium adhuc delinquendi

p158 demonstrare videamur. [3] Absit ut aliquis ita interpretetur,
quasi eo sibi etiam nunc pateat ad delinquendum, quia patet
ad paenitendum, et redundantiam clementiae caelestis libi-
10 dinem faciat humanae temeritatis! [4] Nemo idcirco deterior
sit, quia dominus melior est, totiens delinquendo quotiens et
ignoscitur: ceterum finem utique evadendi habebit, qui of-
fendendi non habebit. Evasimus semel: hactenus periculosus
nosmetipsos inferamus etsi iterum evasuri videmur. [5] Pleri-
15 que naufragio liberati exinde repudium et navi et mari dicunt
et dei beneficium, salutem suam scilicet, memoria periculi
honorant. Laudo timorem, diligo verecundiam: nolunt iterum
divinae misericordiae oneri esse, formidant videri inculcare
quod consecuti sunt; bona certe sollicitudine iterum experiri
20 devitant quod semel didicerunt timere. [6] Ita modus temeri-
tatis testatio est timoris; timor autem hominis dei honor est.
[7] Sed enim pervicacissimus hostis ille numquam malitiae
suae otium facit, atquin tunc maxime saevit cum hominem
plene sentit liberatum, tunc plurimum accenditur cum extin-
25 guitur. [8] Doleat et ingemiscat necesse est venia peccatorum

7. 9 *cf.* Rom. 5, 17 21 *cf.* Ecclesiastic. 1, 11

p159 permissa tot in homine mortis opera diruta, tot titulos domina-
tionis retro suae erasos. Dolet quod ipsum et angelos eius
Christo servus ille peccator iudicaturus est. [9] Itaque obser-
vat obpugnat obsidet, si qua possit aut oculos concupiscentia
30 carnali ferire aut animum inlecebris saecularibus inretire
aut fidem terrenae potestatis formidine evertere aut a via
certa perversis traditionibus detorquere; non scandalis,
non temptationibus deficit. [10] Haec igitur venena eius pro-
videns deus clausana licet ignoscentiae ianuam et intinctionis
35 sera obstructam aliquid adhuc permisit patere: conlocavit in
vestibulo paenitentiam secundam, quae pulsantibus pate-
faciat, sed iam semel quia iam secundo, sed amplius num-
quam quia proxime frustra. [11] Non enim et hoc semel satis
est? Habes quod iam non merebaris: amisisti enim quod
40 acceperas. Si tibi indulgentia domini adcommodat, unde
restituas quod amiseras, iterato beneficio gratus esto, nedum
ampliatio. [12] Maius [est] enim restituere quam dare, quoniam
miserius est perdidisse quam omnino non accepisse. Verum

- p160 non statim succidendus ac subruendus est animus desperatione, si secundae quis paenitentiae debitor fuerit. [13] Pigeat sane peccare rursus, sed rursus paenitere non pigeat; pudeat iterum periclitari, sed [non] iterum liberari neminem pudeat: iterandae valitudinis iteranda medicina est. [14] Gratus in dominum extiteris, si quod tibi denuo offert, non recusaveris.
- 50 Offendisti sed reconciliari adhuc potes: habes cui satisfacias et quidem volentem!

8, [1] Id si dubitas, evolve quae spiritus ecclesiis dicat: desertam dilectionem Ephesiis inputat, stuprum et idolothorum esum Thyatirenis exprobat, Sardos non plenorum operum incusat, Pergameno docentes perversa reprehendit, Laodiceos divitiis fidentes obiurgat: et tamen omnes ad paenitentiam commonet, sub comminationibus quidem. [2] Non comminaretur autem non paenitenti, si non ignosceret paenitenti, dubium, si non et alibi hanc clementiae suae pro-

8. 2 cf. Apoc. 2, 1. 4 3 cf. Apoc. 2, 18. 20 cf. Apoc. 3, 1. 2 4 cf. Apoc. 2, 12. 14. 15 5 cf. Apoc. 3, 14. 17

- p161 fusionem demonstrasset: Non, ait, qui ceciderit, resurget et qui aversatus fuerit, convertetur? [3] Ille est scilicet, ille [est] qui misericordiam mavult quam sacrificia. Laetantur caeli et qui illic angeli paenitentia hominis; heus tu peccator, bono animo sis: vides ubi de tuo gaudeatur!
- [4] Quid illa similitudinum dominicarum argumenta nobis volunt? Quod mulier dragmam perdit et requirit et reperit, [et] amicas ad gaudium invitat, nonne restituti peccatoris exemplum est? [5] Errat et una pastori ovicula, sed grex una carior non erat; una illa conquiritur, una pro omnibus desideratur, et tamen invenitur et humeris pastoris ipsius refertur: multum enim errando laboraverat. [6] Illum etiam mitissimum patrem non tacebo qui prodigum filium revocat et post inopiam paenitentem libens suscipit, immolans vitu-

9 Hier. 8, 4 10 cf. Os. 6, 6 (Matth. 9, 13. 12, 7) 11 cf. Luc. 15, 7. 10 13 cf. ib. 15 cf. Luce. 15, 8-10 17 cf. Luc. 15, 4-7 21 cf. Luc. 15, 12-32 22 cf. Luc. 15, 20 cf. Luc. 15, 23

- p162 lum praeopimum convivio gaudium suum exornat: quidni? filium enim invenerat quem amiserat, cariorem senserat quem
- 25 lucri fecerat.
- [7] Quis ille nobis intellegendus pater? Deus scilicet: tam pater nemo, tam pius nemo. [8] Is ergo te filium suum, etsi acceptum ab eo prodegeris, etsi nudus redieris, recipiet quia redisti magisque de regressu tuo quam de alterius sobrietate laetabitur, sed si paeniteas ex animo, si famem tuam cum saturitate mercennariorum paternorum compares, si porcos immundum relinquo pecus, si patrem repetas vel offensum Deliqui dicens, pater, nec dignus ego iam vocari tuus. [9] Tantum relevat confessio delictum quantum
- 35 dissimulatio exaggerat; confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciae.

9, [1] Huius igitur paenitentiae secundae et unius quanto in arto negotium est tanto operosior probatio ut non conscientia sola praeferatur, sed aliquo etiam actu administretur. [2] Is actus, qui magis Graeco vocabulo exprimitur et fre-

23 *cf. ib.* 24 *cf. Luc. 15, 32* 31 *cf. Luc. 15, 17* 33 *Luc. 15, 18. 19. (21)*

p163 : 5 quentatur, exomologesis est qua delictum nostrum domino confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione paenitentia nascitur, paenitentia deus mitigatur. [3] Itaque exomologesis proster-
10 niungens misericordiae inlicem, de ipso quoque habitu atque victu: [4] mandat sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum maeroribus deicere, illa quae peccant tristi tractatione mutare; ceterum pastum et potum pura nosse, non ventris scilicet sed animae causa; plerumque
15 vero ieiuniis preces alere, ingemiscere, lacrimari et mugire dies noctesque ad dominum deum tuum, presbyteris advolvi, [et] aris dei adgeniculari, omnibus fratribus legationem deprecationis suae iniungere. [5] Haec omnia exomologesis, ut paenitentiam commendet, ut de periculi timore dominum
20 honoret, ut in peccatorem ipsa pronuntians pro dei indignatione fungatur et temporali afflictatione aeterna supplicia non dicam frustretur, sed expungat. [6] Cum igitur provolvit

9. 11 *cf. Es. 58,5*

p164 hominem, magis relevat; cum squalidum facit, magis emundatum reddit; cum accusat, excusat; cum condemnat, ab-
25 solvit: in quantum non peperceris tibi, in tantum tibi deus, crede, parcet!

10, [1] Plerosque tamen hoc opus ut publicationem sui aut suffugere aut de die in diem differre praesumo pudoris magis memores quam salutis, velut illi, qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione conscientiam mendantium vitant et ita cum erubescencia sua pereunt. [2] Intolerandum scilicet pudori domino offenso satisfacere, saluti productae reformari! Ne tu verecundia bonus, ad delinquendum expandens frontem, ad deprecandum vero subducens!
10 [3] Ego rubori locum non facio, cum plus de detrimento eius adquire, cum ipse hominem quodammodo exhortatur 'ne me respexeris', dicens, 'pro te mihi melius est perire'. [4] Certe periculum eius tunc, si forte, onerosum est, cum penes insultatores in risiloquio consistit, ubi de alterius ruina alter
15 attollitur, ubi prostrato superscenditur; ceterum inter fratres atque conservos, ubi communis spes metus gaudium dolor passio, quia communis spiritus de communi domino et patre, quid tu hos aliud quam te opinaris? [5] Quid consortes casuum tuorum ut plausores fugis? Non potest corpus de unius

10. 15 *cf. Eph. 4, 4-6* 18 *cf. I Cor. 12, 26*

p165 membri vexatione laetum agere: condoleat universum et ad
20 remedium conlaboret necesse est. [6] In uno et altero ecclesia

est, ecclesia vero Christus: ergo, cum te ad fratrum genua protendis, Christum contrectas, Christum exoras; aequae illi cum super te lacrimas agunt, Christus patitur, Christus patrem deprecatur. Facile inpetratur semper quod filius postulat.

- 25 [7] Grande plane emolumentum verecundiae occultatio delicti pollicetur! Videlicet si quid humanae notitiae subduxerimus, proinde et dominum celabimus? [8] Adeone existimatio hominum et dei conscientia comparantur? An melius est damnatum latere quam palam absolvi? [9] 'Miserum est sic ad exomologesin pervenire'. Malo enim † amans si pervenitur; sed ubi paenitendum est, deserit miserum, quia factum est salutare. [10] Miserum est secari et cauterio exuri et pulveris alicuius mordacitate cruciari: tamen quae per insuavitatem medentur, et emolumento curationis offensam
- 35 sui excusant et praesentem iniuriam superventurae utilitatis gratia commendant.

- 11, [1] Quid si praeter pudorem, quem potiore putant, etiam incommoda corporis reformident, quod inlotos, quod sordulentos, quod extra laetitiam oportet deversari in asperitudine sacci et horrore cineris et oris de ieiunio vanitate?
- 5 [2] Num ergo in coccino et Tyrio pro delictis supplicare nos con-

20 *cf.* Matth. 18, 20

-
- p166 decet? 'Cedo acum crinibus distinguendis et pulverem dentibus elimandis et bisulcum aliquid ferri vel aeris unguibus repastinandis! Si quid ficti nitoris, si quid coacti ruboris [in] labia aut genas urgeat?' [3] Praeterea exquirito balneas laetiores hortulani maritimive secessus, adicito ad sumptum, conquirito altitium enormem saginam, defaecato senectutem quamque vini: <si> quis interrogarit, cur animae largiaris: 'Deliqui', dicito, 'in dominum et periclitor in aeternum perire: itaque nunc pendeo et maceror et excrucior, ut deum recon-
- 10 ciliem mihi, quem delinquendo laesi!'

- [4] Sed enim illos qui ambitus obeunt capessendi magistratus neque pudet neque piget iucommodis animae et corporis, nec incommodis tantum verum etiam contumeliis omnibus eniti in causa votorum suorum [5] — quas non ignobilitates vestium adfectant, quae non atria nocturnis et crudis salutationibus occupant, ad omnem occursum maioris cuiusque personae decrescentes, uullis conviviis celebres, nullis commensationibus congreges, sed exules a libertatis et laetitiae felicitate, itaque totum propter unius anni volaticum gaudium! —: [6] nos, quod securium virgarumve petitio sustinet, in periculo aeternitatis tolerare dubitamus et castigationem victus atque cultus offenso domino praestare cessabimus quae gentes nemine omnino laeso sibi inrogant? [7] Hi sunt, de quibus scriptura commemorat: Vae illis, qui delicta
- 25 sua velut procero fune nectunt!
- 30

- 12, [1] Si de exomologesi retractas, gehennam in corde considera, quam tibi exomologesis extinguet, et poenae prius magnitudinem imaginare, ut de remedii adoptione non dubites. [2] Quid illum thesaurum ignis aeterni existimamus, cum
- 5 fumariola quaedam eius tales flammarum ictus suscitent, ut proximae urbes aut iam nullae extent aut idem sibi de die

- p168 sperent? [3] Dissiliunt superbissimi montes ignis intrinsecus
feti et, — quod nobis iudicii perpetuitatem probat —, cum
dissiliant, cum devorentur, numquam tamen finiuntur! [4] Quis
10 haec supplicia interim montium non iudicii minantis exem-
plaria deputabit? quis scintillas tales non magni alicuius et
inaestimabilis foci missilia quaedam et exercitatoria iacula
consentiet?
[5] Igitur cum scias adversus gehennam post prima illa
15 intinctionis dominicae munimenta esse adhuc in exomologesi
secunda subsidia, cur salutem tuam deseris, cur cessas ad-
gredi quod scias mederi tibi? [6] Mutae quidem animae et
inrationabiles medicinas sibi divinitus adtributas in tempore
agnoscunt: cervus sagitta transfixus, ut ferrum et inrevoca-
20 biles moras eius de vulnere expellat, scit sibi dictamnum eden-
dam; hirundo si excaecauerit pullos, novit illos oculare rursus

12. 19 *cf.* Plin. Nat. hist. VIII 97

- p169 de sua chelidonia: [7] peccator restituendo sibi institutam a
domino exomologesin sciens praeteribit illam, quae Baby-
lonium regem in regna restituit? Diu enim paenitentiam
25 domino immolarat septenni squalore exomologesin operatus,
unguium leoninum in modum efferatione et capilli incuria
horrorem aquilinum praeferente. Pro malae tractationis
felicitatem! quem homines perhorrebant, deus recipiebat.
[8] Contra autem Aegyptius imperator qui populum dei ali-
30 quando afflictum, diu domino suo denegatum persecutus [in]
proelio inruit, post tot documenta plagarum discidio maris,
quod soli populo pervium licebat, revolutis fluctibus perit: pae-
nitentiam enim et ministerium eius, exomologesin, abiecerat!
[9] Quid ego ultra de istis duabus humanae salutis quasi
35 plancis, stili potius negotium quam officium conscientiae
meae curans? Peccator enim omnium notarum cum sim nec
ulli rei nisi paenitentiae natus, non facile possum super
illa tacere, quam ipse quoque et stirpis humanae et offensae

22 *cf.* Plin. Nat. hist, VIII 98 et XXV 89 23 *cf.* Dan. 4, 30

29 *cf.* Exod. 7-14

- p170 in dominum princeps Adam exomologesi restitutus in para-
40 disum suum non tacet!

40 *cf.* Sap. 10, 1. 2 (?). Vita Aadae et Euae 40

NOTE: please [notify me](#) if you find any typographical errors.

*Text edited by J. G. Ph. Borleffs, CSEL 76, 1957.
[Critical apparatus to be added later].
Transcribed by Roger Pearse, 2001.*